

РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ І ТУРИЗМ

УДК 502(477.82)

Федір ЗУЗУК, Леся КОЛОШКО, Зоя КАРПЮК

ПРИРОДНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Здійснений аналіз природних ресурсів Волинської області засвідчує значний потенціал корисних копалин, поверхневих і підземних вод, боліт, ґрунтів, луків, рослинного і тваринного світу, рекреаційних і туристських можливостей і т. д. Загалом природно-рекреаційний потенціал області не має збалансованого використання, що засвідчує про відсутність не тільки в області, а й державі дієвої природоохоронної політики та відповідного контролю в галузі охорони довкілля.

Ключові слова: регіони, ландшафти, природні ресурси, ґрунти, туризм, рекреація, водні ресурси.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Найоціненішими в області є корисні копалини – вугілля, газ, торф, мідні руди, будівельні матеріали, а також туристичні та рекреаційні ресурси. На жаль порівняти оцінені ресурси нашої області з такими для інших областей не завжди можливо, оскільки критерії здебільшого не уніфіковані.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Багато наукових праць з описом природи Волинського краю – підземні і поверхневі води, ґрунти, болота, рослинний і тваринний світ [1, 7–9, 11] нині, на жаль, не аналізуються і не оцінюються. Не враховується екологічна оцінка цих ресурсів.

Формулювання цілей статті. Метою роботи було узагальнення досліджень сучасних природних ресурсів Волині. Матеріалом для написання статті слугували власні дослідження та опубліковані матеріали.

Виклад основного матеріалу. Серед ресурсів області розрізняють корисні копалини, поверхневі і підземні води, ґрунти, рослинний і тваринний світ, рекреаційно-туристські можливості та ін.

Корисні копалини. Корисні копалини Волині ще не до кінця розвідані. Відомо, що на Волині є відносно невеликі поклади кам'яного вугілля (Львівсько-Волинський кам'яновугільний басейн). Варто зауважити, що вугілля містить значні запаси метану [8]. Область багата запасами торфу – 430 родовищ. Уже в роки незалежності розпочалася експлуатація Локачинського газового родовища в південній частині області. На Волині є значні запаси кольорових металів, зокрема міді на Ратнівщині. Розвідані значні запаси жовтових фосфоритів, використання яких не вимагає збагачення. Серед будівельних матеріалів відомі родовища піску, глин, карбонатної сировини, надзвичайно великих запасів базальтів [6]. Відклади озер багаті сапропелем – понад 61 млн тонн. Це цінна сировина, що має широкий спектр використання.

Водні ресурси. Підземні води області знаходяться в межах Волино-Подільського артезіанського басейну. Підземні води є різними за якістю і запасами. Домінуючим для потреб водопостачання населення є сеноманський комплекс верхньої крейди. Значну цінність мають мінеральні води Шацька, Ковеля, Луцька та Журавич [1].

До водних ресурсів також належать річки, озера, водосховища, ставки. На території області протікають 132 річки, серед них 70 довжиною понад 10 км. Для річок притаманне мішане живлення з перевагою снігового. Завдяки широкомасштабному осушенню в області значна частина річок або їх окремі ділянки втратили свій первісний вигляд і постають тепер у вигляді магістральних каналів: верхів'я р. Прип'яті, Вижівки, Турії, Стоходу, ріки Коростинка, Копаївка, Конопелька тощо. На території області знаходиться 265 озер загальною площею водного дзеркала 134,15 км², більшість серед них – карстового та льодовикового походження, зокрема групи Шацьких, Згоранських, Кримнівських озер. Значно поширені озера заплавного типу у долинах р. Прип'ять, Стохід, Стир. Найбільші озера – Світязь площею 2 750 га при найбільшій глибині 58,4 м та Пулемецьке відповідно площею 1 920 га та глибиною 19 м.

Область відзначається незначним зарегулюванням річкового стоку водосховищами, яких є 13 із загальною площею 2 253 га при загальному об'ємі води 42,01 млн м³. На Волині функціонує 439 ставків, що містять 57,8 млн м³ води при площі дзеркала 3 986 га.

Загальні запаси водних ресурсів формуються здебільшого за рахунок річок з місцевим і транзитним стоком, що сягає відповідно 1 664 і 3 820 млн м³ за рік.

Земельний фонд області становить 2 014,4 тис. га, який має позитивну структуру розподілу

земельних угідь: ріллі – 609,8 тис. га, тобто 34,1 %, серед них посівами зайнято майже 510,4 тис. га, тобто розорюваність становить 84 %; багаторічних насаджень – 11,4 тис. га; сіножатей – 157,3 тис. га; порушених земель – 5,86 тис. га. Загальна площа осушених земель сягає 416,6 тис. га. Площа радіаційно-забруднених ґрунтів внаслідок аварії на ЧАЕС у північних районах області становить 163,1 тис. га. Найбільша кількість цих земель у Маневицькому районі – 62,2 тис. га [11]. Сільськогосподарські угіддя охоплюють 52,3 % всієї земельної площі області. Серед них орні землі становлять 34,1, сіножаті і пасовища – 18,2 % [11]. Найбільша розораність земель у південних лісостепових районах області: Луцькому – 69,0, Горохівському – 66,5, Локачинському – 61,0, Іваничівському – 58,0 %. У Ратнівському, Камінь-Каширському, Любешівському, Маневицькому районах розораність становить 13,5–15,2 %. З півдня на північ площа орних земель зменшується, а пасовищ і сіножатей зростає. Відсоток загальної лісистості в Маневицькому районі сягає 55,7 %, Камінь-Каширському – 49,3 %, Ківецівському – 41,2 %, Любомльському – 39,4 %, окремо у Любешівському і Ратнівському районах 35,7 %.

Ґрунти. В області для виробництва зерна, цукрових буряків, м'яса і молока виділяються три основні ґрунтові зони.

Перша зона – це дерново-підзолисті, дернові і болотні ґрунти, що розміщені у поліських районах. Тут у земельному фонді сільськогосподарські угіддя становлять майже 46 % від загальної площі. На орні землі припадає лише 27,4 %, а на ліси і чагарники – 43 %.

Друга зона відзначається дерново-підзолистими супіщаними ґрунтами в комплексі з дерновими карбонатними та болотними. У земельному фонді всі сільськогосподарські угіддя тут займають майже 64 %, серед яких на орні припадає 36 %, а на сіножаті та випаси – 24 %.

У третій зоні Луцький, Горохівський, Іваничівський, південна частина Володимир-Волинського, Локачинського та Ківецівського районів найбільший відсоток розораних земель та найменше природних кормових угідь. Сільськогосподарські угіддя становлять 82 %, серед них на хні припадає 68 %, а на природні сіножаті і випаси – майже 11 %. Тут зосереджено найкращі ґрунти – здебільшого сірі, темно-сірі опідзолені та чорноземи.

Родючості ґрунтів великої шкоди завдає вітрова ерозія, якою уражено понад 20 % ґрунтів. Дефляційно-небезпечних ґрунтів нараховується 255,5 тис. га, серед них слабodefльованих – 57,9, середньodefльованих – 149,3 і сильньodefльованих – 18,3 тис. га. В області 95,2 тис. га земель зазнає впливу водної ерозії. За ступенем змитості вони поділяються на слабо змиті – 53,8, середньо змиті – 28,9, сильно змиті – 12,5 тис. га.

На Волині більше 400 тис. га меліорованих земель. Однак однобічні підходи у здійсненні меліоративного впливу на земельні угіддя та допущені грубі помилки при експлуатації меліоративних систем і неправильне використання їх площ часто зумовлює негативний вплив на довкілля [3].

Інтенсивне використання меліорованих земель суттєво змінило особливості розвитку процесів ґрунтоутворення: з одного боку йдуть процеси формування окультурених високородючих ґрунтів, а з іншого – деградація ґрунтів: переосушення, ущільнення, посилення ерозійних процесів, мінералізація.

Серед меліорованих земель особливої уваги заслуговують торфові масиви, які за своєю потенційною родючістю і продуктивністю можуть конкурувати з чорноземами, проте непомірне або невміле їх осушення призвело до серйозних порушень водного режиму та незворотних втрат родючості [11]. Під впливом осушувальної меліорації частина перезволожених земель різко змінила до гіршого свою структуру, скоротилась кількість місць зростання видів дикорослих рослин, суцільно знищено на великих площах лучно-болотні й болотні фітоценози, які доцільніше використовувати у незайманому стані, порушилися віковічні водопійні стежки для диких тварин, зник їх корм [9].

Рослинність. Волинська область лежить у межах Західно-Української геоботанічної підпровінції. Площа лісових і лісовкритих площ становить 689,8 тис. га, зокрема лісів є 638,8 тис. га, тобто 31,7 %. Головними лісотвірними породами є сосна звичайна – 57 % площі лісів, вільха чорна – 13 %, береза бородавчаста – 13 %, дуб черешчатий – 12 %. Серед лісів бори становлять 22 %, субори – 35 %, діброви – 6 %. Молодняки сягають 40 %, середньовікові – 43 %, пристигаючі – 13 %, стиглі і перестиглі – 4 %. Хвойні ліси становлять 58 %, твердолистяні – 12 %, м'яколистяні – 3 % усіх лісів області. Річний приріст деревини на 1 га лісу сягає 4 м³, щорічний приріст для області – 5 млн м³ [4].

Загалом флора судинних рослин в області становить 1 525 видів, зокрема 343 інтродукованих і культиватів. На території Волині зростає 72 види рослин, занесених до Червоної книги України, причому

майже половина видів серед них знаходиться в межах природно-заповідного фонду [9].

Тваринний світ. Фауна хребетних області сягає 387 видів за класами: круглороті – 1, риби – 34, земноводні – 12, плазуни – 7, птахи – 269, ссавці – 64. На території області є 94 види, занесених до Червоної книги України.

Природно-заповідний фонд. На території області знаходиться під охороною держави 370 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, загальною площею 180,9 тис. га або 8,98 % від території області. З них 24 об'єкти, площею 59,7 тис. га мають статус загальнодержавного значення, а решта – місцевого [9]. В області діє три природних національних парки: Шацький, Прип'ять-Стохідський, Ківецівський «Цуманська пуша».

Туризм і рекреація. Волинь – край унікальної природи, лікувального мікроклімату і великої історико-культурної спадщини. За наявністю природних рекреаційних ресурсів, які зазнали відносно невеликого антропогенного впливу і добре зберегли рекреаційну здатність, область належить до перспективних регіонів України з розвитку туристсько-рекреаційної галузі.

Захоплюючими є екскурсійні маршрути Волині. Тут можна потрапити до мурів старовинного Луцького замку або ж у княжий столий град Волині – тисячолітній Володимир, Зимненський монастир, заснований Володимиром Великим за часів Київської Русі, на Берестечківське поле козацької слави чи в таємниче казкове місце, де народилася славнозвісна «Лісова пісня» Лесі Українки. У Волинській області знаходяться своєрідні історичні населені пункти та унікальні пам'ятки містобудування і архітектури, функціонує два історико-культурних заповідники: у м. Луцьку – «Старе Місто» та м. Володимирі-Волинському – «Стародавній Володимир». Значні перспективи в області має зелений і релігійний туризм. Мережа санаторно-курортних і відпочинкових закладів області нараховує понад 170 установ. Багато з них має свої особливості щодо відпочинку і лікування. Так, пансіонат «Шацькі озера» знаходиться на березі найбільшого в Україні мальовничого озера Світязь. Гордістю санаторію «Пролісок», що в с. Грем'яче Ківерцівського району, є джерело цілющої мінеральної води, яка за своїм хімічним складом подібна до ропи всесвітньо відомого курорту Карлові Вари.

На території області створено 90 зон тривалого відпочинку загальною площею 259,44 га, 138 зон короткочасного відпочинку площею 1776,04 га, визначено ліси рекреаційного призначення (загальна площа 1762 га). На території Шацького національного парку зона регульованої рекреації становить 11478 га, зона стаціонарної рекреації – 1971 га, на території регіонального ландшафтні парку «Прип'ять-Стохід» передбачено створення зони регульованої рекреації – 96 га і стаціонарної рекреації – 30 га. Значним рекреаційним потенціалом володіє група озер карстового походження, розташована в басейнах р. Турія та р. Прип'ять.

Яскраві регіональні особливості Волинської області, поряд з багатим природно-ресурсним та історико-архітектурним потенціалом, створюють всі передумови для організації сучасної туристської інфраструктури і розвитку вітчизняного та міжнародного туризму на її території.

Висновки. Здійснений аналіз природних ресурсів Волинської області засвідчує значний потенціал корисних копалин, поверхневих і підземних вод, боліт, ґрунтів, луків, рослинного і тваринного світу, рекреаційних і туристських можливостей і т. д.

Проблемою сьогодення є всебічний аналіз природних ресурсів, їх оптимальна оцінка і раціональне використання із відповідними екологічними засторогам.

Загалом природно-рекреаційний потенціал області не має збалансованого використання, що засвідчує про відсутність не тільки в області, а й державі дієвої природоохоронної політики та відповідного контролю в галузі охорони довкілля.

Література:

1. Залеський І. І. Детальна розвідка Луцького родовища мінеральних вод «Волинська» і «Луцька», що видобуваються ВАТ «Луцький завод продтоварів» / І. І. Залеський. – Рівне : Фонди РГЕ, 2001. – 290 с.
2. Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979). – К. : Вид-во Мінекобезпеки України, 1998. – 76 с.
3. Кутовий С. С. Вплив осушення земель на стік річок Західного Полісся України / С. С. Кутовий // Наук. вісн. ВДУ ім. Лесі Українки. – 2007. – № 11, Ч. 2. – С. 78–82.
4. Мельник В. Волинський ліс : мітки на скрижалях історії / В. Мельник, С. Шеремета. – Луцьк, 2007. – 32 с.
5. Мінерально-сировинна база Волинської області : довідник. – К. : УкрДГРІ, 2002. – 507 с.

6. Народне господарство області у 1992, 1993, 1994 роках. Статистичні щорічники. – Луцьк : Обласне управління статистики, 1993–1995 рр.
7. *Панасюк В. П.* Детальна розвідка Поступельського родовища фосфоритів / *В. П. Панасюк.* – Рівне : Фонди РГЕ, 2008. – 190 с.
8. *Узіюк В. І.* Особливості природної газонасності вугільного пласта v_6 Львівсько-Волинського басейну й перспективи практичного використання метану / *В. І. Узіюк, С. С. Сокоренко, І. О. Костик* // Природа Західного Полісся та прилеглих територій : зб. наук. пр. – Луцьк : Ред.-вид. відд. “Вежа” ВНУ ім. Лесі Українки. – № 5. – С. 81–94.
9. *Химин М.* Охорона водно-болотних угідь міжнародного значення та їх орнітофауни у Волинській області / *М. Химин* // Екологічні аспекти охорони птахів : матеріали VII наради орнітологів Західної України, м. Івано-Франківськ, 4–7 лют. 1999 р. – Львів, 1999. – С. 89–91.
10. *Химин М.* Природно-заповідний фонд Волинської області / *Химин М., Тутейко В., Грицай О.* [та ін.]. – Луцьк : Вид-во “Ініціал”, 1999. – 48 с.
11. Грунти Волинської області / *Шевчук М. Й., Зінчук П. Й., Колошко Л. К.* [та ін.]. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1999. – 162 с.

Резюме:

Зузук Ф. В., Колошко Л. К., Карпюк З. К. ПРИРОДНО-РЕКРЕАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ.

Проанализированы природные ресурсы: полезные ископаемые, водные ресурсы, земельные ресурсы, растительность, животный мир, природно-заповедный фонд, рекреация и туризм.

Ключевые слова: регионы, ландшафты, природные ресурсы, почвы, туризм, рекреация, водные ресурсы.

Summary:

Zuzuk F. V., Koloshko L. K., Karpiuk Z. K. THE NATURAL AND RECREATIONAL POTENTIAL OF VOLYN REGION.

Natural resources: useful minerals, water resources, land resources, vegetation, animal world, natural protected of fund, recreation and tourism are analyzed.

Key words: regions, landscape, natural resources, soils, tourism, recreation, water resources.

Надійшла 20.10.2010 р.